

Huvitav mälestusmärk Vaeküla-Liival

Lugesin mõni aeg tagasi, et ettevõtlik mees olevat sõja mälestusmärkidest, või oli hoopis Vabadussõjas langedutele püstitatud ausammas-test, koguni kaardipaki teinud. See paneb algul õlgu kehitama, kuid mälestusmärkide tutvustamiseks polegi vahest nii halb vorm.

Vabadussõjaga on seotud ka üks täiesti omalaadne, kuid mõnevõrra üllataval kombel senini alles jäänud mälestusmärk. Paljud meiegi maakonna elanikud ei tea sellest ilmselt mitte midagi.

Vanaslaavikeelne rist

Lugu ise on järgmine. Vaeküla lähedale Vaeküla-Liiva külla kunagise Ristimäe talu maale püstitati Eesti aja alguses omalaadne mälestusmärk. See oli õigeusu rist koos plaadiga, millel surnute vanaslaavi kirjas vene nimed.

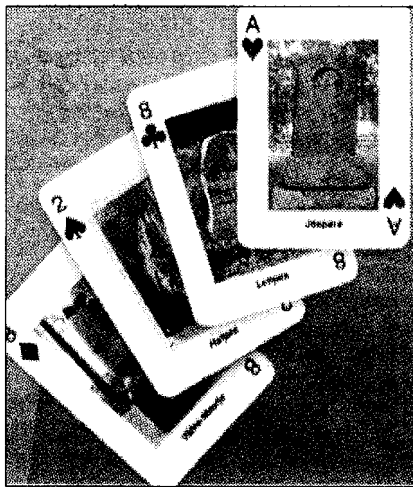
Lähedal elava perenaise sõnul käivat mälestusmärgi juures vene inimesi või, nagu tema nimetas, muinsuskaitsejaid. Istuvad monumendi lähedal põlispuude all ja on mälestusmärki pisut hooldanudki. Naine rääkis, et lapsepõlvest mäletab ta monumenti ümbritsenud rasket rauast või malmist ketti, kuid nüüdseks on see kadunud.

Asi oli selles, et Esimese maailmasõja ajal rajati Vaeküla mõisa hospital, kus hoiti ja hooldati ka Vabadussõja lahingutes haavata saanud mehi. Haiglat

olevat nimetatud sõjainvaliidide koduks, kuid ilmselt oli see tänapäeva mõistes midagi taastusravi asutuse sarnast.

Kuid nüüd sellest, kuidas on seotud Vabadussõjaga seesugune mälestusmärk, mille sarnast Eestis vaevalt leidubki. Nimelt desarmeeriti Eestis Vene valgete Loodearmee, mis oli tegutse-

Valdo Einmann
pensionär

nud idarindel, sihiks Ingerimaa ja Petrogradi vallutamine.

Alguses saatis neid eestlaste ja inglaste laevastiku toel edu, kuid hiljem said nad punastelt rängalt lüüa ja jooksid väeosa-de kaupa üle.

See oli lõpuks üsna allakäinud, vähese võitlusvõimega jõuk, kellega Eesti võimudel oli väga palju tüli ja keda peeti siin lääneliitlaste, peamiselt Prantsusmaa nõudel. Laido-

ner oli lõpuks siiski sunnitud andma käsu neilt relvad ära võtta.

Maeti epideemia ohvrid

Üle Eesti puhkes aga tähnilise soetõve epideemia, mis viis hauda palju eestlasigi, veel rohkem aga Vene valgete Loodearmee võitlejaid.

Haavatud on haavatud ja taudi tagajärjel Vaekülas surnud Vene valgete ohvitserid, sõdurid ja sanitarid otsustati matta korvalisemasse kohta. Tõenäoliselt Vene kogukonna toel otsustati- gi püstitada neile väärikas mälestusmärk.

Vaeküla kooli endine õpetaja Maie Männik teab oma uurimuse põhjal öelda, et kui Rägavere vallavalitsus tahtis Võlumäelt sinna rajatud algkooli tuua Vaeküla mõisa härrastemajja, tekkis ootamatu takistus, nagu siis nimetati, seal olevate sõjainvaliidide näol.

Riigil oli plaanis nad ära viia Narva (Loodearmee jäänused koondatigi sinna piirkonda), kuid evakueerimine venis.

Alles 1921. aasta mais võis kool Võlumäelt Vaekülla kolida. Sellega tuli kiirustada, sest kindral Tõnisson kavatses tuua Vaekülla Virumaal platseeruva diviisi staabi.

Strateegilisest vaatevinklist võib kogenud sõjamehest täiesti aru saada.

Vaeküla asukoht oli soodne, sest lähedal oli raudtee ja küla läbis maantee. Ründamise puhul poleks diviisi staap sattunud otsekohe vaenlase löögi alla, vaid jäänuks potentsiaalselt vaenlasest kaugemale tagalasse. Staapi siiski sinna ei toodud ja haridus võidutses. Võidutseb senini.

Vaeküla strateegiliselt soodsa asendi tabasid hiljem ära sakslased, kes Teise maailmasõja ajal rajasid Vaeküla-Liiva lähedasse metsa raudtee naabrusesse sõjajamoonalad, tugiraudteejaama ja Saksa korralikkusega isegi munakivisillutisega teed, mille jäänuseid näeb seal siiani. Sealtkaudu sai vajadusel sõjajamoona hõlpsasti rindele toimetada. Ka hilisema demineerimise jäljed ei jää metsa märkamata.

Nüüd on Riigimetsa Majandamise Keskuse toel ja loal rajatud ATV-dele sõidurada läbi tohutult suurte pommi aukude.

"Vaeküla lähedale Vaeküla-Liiva külla kunagise Ristimäe talu maale püstitati Eesti aja alguses omalaadne mälestusmärk."

Valdo Einmann